

Sven Tarp*

Korrektur og retning som leksikografiske funktioner

Abstract

Thousands of people, in private or public companies and institutions, are daily engaged in text revision or marking. These people frequently run into problems of different types which can be solved by means of dictionary consultation. But surprisingly, lexicographic theory has only sporadically dealt with this whole problematic and no serious attempt has been made in order to overcome the hurdle. In this article, text revision and marking are analysed as user situations within the framework of the functional theory of lexicography. The article shows that both text revision and marking are closely related to text production in the mother tongue, text production in a foreign language and translation from and into the mother tongue. It concludes, however, that the users' needs in these user situations and the corresponding lexicographic data are slightly different from the needs and data in terms of revision and marking. Consequently, it recommends that these data are included in future dictionaries for text production and translation in order to conceive them in conformity with the needs of this specific group of users.

1. Indledning

Tusinder af mennesker i offentlige og private organisationer og firmaer er til daglig beskæftiget med korrekturopgaver af forskellig slags. Inden for undervisningssektoren arbejder andre tusinder med retning af elevers og studerendes opgaver. Alle disse mennesker bruger i vid udstrækning ordbøger til at understøtte deres arbejde. Det kan derfor undre, at hjælp til korrektur og retning stort set er blevet forbigået i den leksikografiske debat. Der findes kun enkelte sporadiske henvisninger

---

* *Sven Tarp*
Center for Leksikografi
Handelshøjskolen i Århus
Fuglesangs Allé 4
DK-8210 Århus V
st@asb.dk

til disse spørgsmål i den teoretiske litteratur. Og der er aldrig gjort noget blot tilnærmelsesvis seriøst forsøg på at give en samlet fremstilling af denne problemstilling. I leksikografiske workshops er diskussionen enkelte gange poppet op, og der har her vist sig stor uenighed om, hvorvidt man skal betragte korrektur og retning som varianter af tekstproduktion eller tekstreception eller som helt selvstændige bruger-situationer. De forskellige holdninger er blevet markeret, men ingen overbevisende argumenter er blevet lagt i skålen. Netop afsavnet af en samlet fremstilling har gjort, at diskussionen ikke har bevæget sig ned under overfladen, og at den hurtigt er ebbet ud igen. Denne artikel vil søge at råde bod på denne mangel.

2. Tekstproduktion på modersmålet

Udgangspunktet for den moderne leksikografiske funktionslære, som denne artikel bygger på, er de ekstraleksikografiske situationer, kaldet brugersituationer, hvor der opstår problemer, som kan løses ved hjælp af ordbogskonsultation (Bergenholtz/Tarp 2002, 2003, 2004a, 2004b, Tarp 1998, 2003). Såvel korrektur som retning hører indlysende nok til den hovedgruppe af brugersituationer, som kaldes kommunikationsorienterede.¹ Undersøgelsen må derfor, som det er tilfældet med de øvrige kommunikationsorienterede brugersituationer, tage sit udgangspunkt i en kommunikationsmodel, som kan bidrage til at afgrænse netop de typer af problemer, som kan opstå og afhjælpes med ordbøger. Men før en sådan model kastes på banen, må det konstateres, at både korrektur og retning finder sted i forbindelse med – eller forlængelse af – fire forskellige brugersituationer, nemlig tekstproduktion på modersmålet, tekstproduktion på et fremmedsprog og oversættelse til og fra modersmålet. Det er derfor nødvendigt at opstille forskellige

---

¹ Ved *retning* forstås i denne artikel den markering eller ændring af en tekst, som en underviser foretager med henblik på at give karakterer eller responstilever eller studerende. Ved *korrektur* forstås de anmærkninger eller ændringer, som en korrekturlæser foretager i en tekst, før den sendes til trykning eller videre til modtageren.

Siden 1972 taler man også om *sprogrevision*, når korrektoren omfatter egentlige omskrivninger af teksten, men denne EU-inspirerede term er ikke anvendt i denne artikel.

typer modeller for at fange problemet i hele dets bredde. Den enkleste model vedrører den kommunikation, som udelukkende foregår på de involverede parters modersmål, og omfatter tre hovedfaser:

- en produktionsfase, hvor tekstproducenten (afsenderen) formulerer sit budskab (teksten)
- en transmissionsfase, hvor tekstproducenten afsender sin tekst og modtageren (recipienten) modtager den
- en receptionsfase, hvor modtageren reciperer teksten

Det er imidlertid ikke ligegyldigt, hvordan produktion, transmission og reception foregår og relaterer sig til hinanden. Ved en normal samtale mellem to eller flere mennesker – eller ved foredrag osv. – er de tre faser tidsmæssigt sammenfaldende, idet teksten afsendes, samtidig med at den produceres, for øjeblikkeligt herefter at blive reciperet.

produktion
transmission
reception

Skema 1: Kommunikation på modersmålet med tidsmæssig sammenfald af hovedfaserne

Det samme gælder – med en mindre tidsmæssig forskydning – for en række moderne former for skriftlig tekstproduktion såsom chatning og sms.

produktion		
	transmission	
		reception

Skema 2: Kommunikation på modersmålet med tidsmæssig forskydning af hovedfaserne

På grund af den ringe tidsmæssige margen er det evident, at der i begge ovennævnte tilfælde ikke kan være tale om korrektur i normal forstand, hvorimod retning udmærket kan finde sted i disse tilfælde, hvis blot teksterne bevares under en eller anden form. En forudsætning for, at korrektur kan gennemføres, er derimod, at de tre hovedfaser ligger i

direkte forlængelse af hinanden uden overlapninger, og at der desuden efter den egentlige produktionsfase er en vis tidsmæssig udstrækning, før transmissionsfasen indledes.

produktion	transmission	reception
------------	--------------	-----------

Skema 3: Kommunikation på modersmålet med hovedfaserne i forlængelse af hinanden

Det er dermed klart, at korrektur må foretages og færdiggøres, før den endelige tekst afsendes til modtageren. Det er omvendt også klart, at korrektur som minimum forudsætter et første udkast til denne tekst. Men hvorvidt korrekturfasen kan betragtes som en del af produktionsfasen eller som en selvstændig fase, der ligger i forlængelse af denne, er ikke helt entydigt. Der kan opstilles følgende alternative modeller:

produktion	korrektur	transmission	reception
------------	-----------	--------------	-----------

Skema 4: Kommunikationsmodel med korrektur som en selvstændig fase

produktion i bred betydning (produktion i snæver betydning + korrektur)	transmission	reception
---	--------------	-----------

Skema 5: Kommunikationsmodel med korrektur som en delfase af produktionsfasen

Der kan findes argumenter for begge ovenstående modeller, som til syvende og sidst har noget at gøre med, hvad der egentlig lægges i begrebet korrektur. Korrektur er ikke en ensartet proces, men foregår på mange forskellige måder, afhængigt af forfatterens, firmaets eller forlagets ønsker og politik. Nogle gange foretager forfatteren selv korrektur, mens den andre gange udføres af separate korrekturlæsere. Nogle gange sendes korrekturen i sådanne tilfælde tilbage til godkendelse hos den oprindelige forfatter, mens det andre gange ikke er tilfældet. Nogle gange finder der kun en enkelt korrekturfase sted, mens der andre gange er op til flere faser, undertiden med forskellige korrekturlæsere.

I nogle tilfælde indskrænker korrekturen sig til kontrol af rent formelle ting såsom retskrivning, tegnsætning og manglende eller overflødige ord. Andre gange indgår også præpositionsvalg og syntaks i korrekturlæserens opgaver. Atter andre gange – f.eks. i firmaudgivelser – bliver også ordvalg, stilistik, argumentationsstruktur og tilmed indhold gjort til genstand for korrektur (dvs. det, som undertiden betegnes som sprogrevision). Retsskrivning, tegnsætning, stilistik og argumentation følger undertiden de almindelige danske regler for sprogproduktion, mens de i andre tilfælde er underlagt forfatterens, firmaets, institutionens eller forlagets lokale sprogpolitik.

Alt efter hvilke konkrete opgaver der er forbundet med korrekturfasen, kan man som sagt argumentere for både kommunikationsmodel 4 og 5, men det er vigtigt, at det ikke udvikler sig til en diskussion om kejserens skæg. Det centrale ud fra et leksikografisk synspunkt er at afdække, hvilke problemer der konkret kan opstå i forbindelse med de forskellige former for korrekturlæsning, og hvilke af disse problemer der kan løses ved hjælp af ordbøger. Der vil derfor i det følgende blive taget udgangspunkt i nedenstående model, hvor man efter smag og behag evt. kan se bort fra øverste ramme:

(produktion i bred betydning)						
produktion	korrektur					
1. udkast	1. korrektur	2. udkast	2. korrektur	→ →	n. korrektur	endelig tekst

Skema 6: Korrekturernes placering mellem første udkast og den endelige tekst

Når den oprindelige forfatter har færdiggjort første tekstudkast, afsendes dette til korrekturlæseren. Denne gennemgår så forskellige delfaser. Den første er en læse- eller lyttefase, hvor der sker en eller anden form for reception, hvis karakter er afhængig af den konkrete opgave, som korrekturlæseren har fået stillet. Det drejer sig om en korrekturrelateret reception af særlig art, som i alle tilfælde er meget forskellig fra den reception, som foretages af den endelige modtager, på hvem teksten er beregnet. Sidstnævntes reception er først og fremmest en indholdsmæssig reception, hvor budskabet står i centrum, og hvor tekstens sproglige udtryksside alene har til formål at få budskabet til at glide ind. I de fleste tilfælde vil korrekturlæseren alene skulle foretage

en formmæssig reception, men i enkelte tilfælde kan det også dreje sig om en egentlig indholdsmæssig reception. Næste delfase er en vurdering af det reciperede. Hvis korrekturlæseren finder teksten i orden, sker der ikke mere. Men hvis vedkommende finder noget uhensigtsmæssigt eller decideret forkert – alt efter opgavens karakter – følger en ny delfase, nemlig den egentlige korrekturfase, hvor korrekturlæseren foretager anmærkninger eller direkte ændringer i teksten.

Det er her værd at understrege, at de tre delfaser er konsekutive i den forstand, at korrekturlæseren først reciperer og vurderer et tekstsegment og eventuelt foretager anmærkninger eller ændringer i det, hvorefter vedkommende går videre til et nyt tekstsegment og så fremdeles. Skematisk ser forløbet ud som følger:

receptionsfase af særlig art	vurderingsfase	anmærknings- eller ændringsfase
---------------------------------	----------------	------------------------------------

Skema 7: Korrekturens tre delfaser

Hvis korrekturlæseren støder ind i problemer i receptionsfasen, eller hvis vedkommende i vurderingsfasen kommer i tvivl eller bliver opmærksom på noget uhensigtsmæssigt eller forkert og ikke lige kan komme på, hvad der evt. kan sættes i stedet, kan konsultation af en ordbog være en hurtig og nem måde at løse problemet på. Her må man dog være opmærksom på, at langt fra alle slags problemer kan løses ved hjælp af ordbøger. Problemer omkring en teksts argumentationsstruktur og tegnsætning kan således som hovedregel ikke løses ved at ty til ordbøger. Problemer med hensyn til indhold kan kun afhjælpes i de tilfælde, hvor det drejer sig om indhold på ordplan – ellers må brugeren ty til en vidensorienteret ordbog – og det samme gælder for stilistik og sprogpoltiske kriterier. Overordnede problemer omkring syntaks kan ligeledes kun afhjælpes i få tilfælde, f.eks. når det drejer sig om såkaldte standardfraser eller ordsprog. Derimod kan problemer med hensyn til ordvalg, stavning, genus, fleksionsmorfologi, præpositionsvalg, kollokationer og syntaks i minikontekster løses gennem konsultation af ordbøger. Og det samme kan som sagt indholdsmæssige, stilistiske og sprogpoltiske problemer på ordplan og i et vist omfang sætningsplan.

Retning er ligesom korrektur ikke et entydigt begreb. Ved retning forstås her den retning, som foretages af undervisere med henblik på at

give karakterer eller respons til elever eller studerende. Og der tænkes endvidere alene på retning i forbindelse med sprogets udtryksside og ikke af teksternes indhold. Men selv med disse afgrænsninger kan retning foretages på forskellige niveauer. Den simpleste form er retning i forbindelse med diktatøvelser, hvor det alene drejer sig om retstavning og evt. tegnsætning. Mere kompliceret er det, når det drejer sig om »fristile« af forskellig slags. Her kan retning også omfatte ordvalg, genus, fleksionsmorfologi, præpositionsbrug, kollokationer, syntaks (på mikro- og makroplan), sætningsopbygning, argumentationsstruktur og tilmed stilistik. Retning kan foregå på den måde, at fejl og problemer markeres, men den kan også føres videre til at omfatte alternative forslag.

De faser og opgaver, som er forbundet med retning, minder på mange måder om de tilsvarende faser og opgaver i korrekturlæsningen. Også her går »retteren« frem tekstsegment for tekstsegment. Først er der en receptionsfase af særlig art, dernæst en vurderingsfase og endelig, hvis der er problemer i teksten, en markerings- eller forslagsfase, som minder om korrekturlæserens anmærknings- og ændringsfase:

receptionsfase af særlig art	vurderingsfase	markerings- eller forslagsfase
---------------------------------	----------------	-----------------------------------

Skema 8: Retningens tre delfaser

Der er dog én stor forskel mellem retning og korrektur. Mens korrektoren foretages før den endelige afsendelse af teksten (hovedtransmissionen), så finder der ingen sådan transmission sted i forbindelse med retning. Underviseren er sidste led i kæden, og der sker højest en tilbagesending af teksten til eleven eller den studerende. Det drejer sig på denne måde om en afbrudt kommunikation, hvor den endelige modtager af teksten (slutrecipienten) er en imaginær person. Såvel eleven (eller den studerende) som underviseren, der foretager retningen, må tage hensyn til denne person, skønt vedkommende af gode grunde aldrig modtager teksten. Men underviseren er altså ikke den endelige recipient, hvad der forklarer den særlige art af den reception, som vedkommende foretager.

Når der i forbindelse med korrekturlæsning alene foretages korrektion af rent formelle fejl, og når der i forbindelse med retning alene

foretages markeringer af fejl, er der en klar forskel mellem disse to processer på den ene side og den egentlige tekstproduktion på den anden side. Men når korrektur og retning går videre og også indbefatter, at der foretages omskrivninger af teksten eller anføres alternative forslag, minder de to processer på mange måder om egentlig tekstproduktion, hvor korrekturlæseren eller underviseren kan løbe ind i de samme typer problemer som den oprindelige tekstforfatter. Disse forskelle og fælles træk må tages i betragtning, når de leksikografiske data, som kan bidrage til at løse de forskellige typer problemer, skal bestemmes.

3. Leksikografiske data til hjælp ved tekstproduktion på modersmålet

Når man skal bestemme de leksikografiske data, som en ordbog skal indeholde for at kunne bistå en bruger med løsning af bestemte typer problemer, skelner man sædvanligvis mellem de data, som direkte bidrager til en løsning af brugerens problemer, og de data, som indirekte bidrager til denne løsning, dvs. de data, som hjælper brugeren til at finde det sted i ordbogen, hvor de relevante data befinder sig, eller til at bekræfte, at vedkommende rent faktisk er nået frem til det rigtige sted. Disse to typer leksikografiske data kaldes henholdsvis primære og sekundære data. De primære data relaterer sig med andre ord til de primære brugerbehov, som er den egentlige årsag til, at brugeren tyr til en ordbog, mens de sekundære data relaterer sig til de sekundære brugerbehov, som først opstår i forbindelse med selve ordbogs-konsultationen (se Tarp 1998).

Når en person skal formulere sig på sit modersmål, må man som regel gå ud fra, at vedkommende på forhånd ved, hvad han eller hun vil sige. Derimod kan der opstå en række problemer på den sproglige udtryksside. Det kan være problemer med stavning, køn, bøjning, syntaktiske egenskaber, konstruktion af sammensatte former, kollokationer, idiomer, ordsprog og standardfraser. Det kan endvidere være problemer eller usikkerhed i forbindelse de enkelte ords eller udtryks brug med hensyn til stilleje eller kulturelle og sprogpoltiske restriktioner – f.eks. de termer, som en bestemt virksomhed bruger til at betegne deres produkter. Problemerne kan endelig bunde i et ønske om at formulere sig i en mere varieret stil ved hjælp af synonymer, anto-

nymer, hyponymer osv. Alt i alt kan en bruger have behov for følgende leksikografiske data for at opfylde sine primære behov:

- lemmata
- ordklasse
- genus
- ortografi
- pragmatiske og kulturelle anvisninger
- lokale sprogpoltiske anvisninger
- bøjning
- sammensatte former
- syntaktiske egenskaber
- kollokationer
- idiomer
- ordsprog
- standardfraser
- synonymer, antonymer, hyponymer osv.

Skema 9: Leksikografiske data til at opfylde de primære brugerbehov ved tekstproduktion på modersmålet

I forbindelse med nogle af ovenstående kategorier kan der undertiden være to eller flere varianter, f.eks. med hensyn til ortografi, genus eller bøjning. Men eftersom en tekstforfatter kun har brug for en variant (den hyppigste eller anbefalede) til at producere en korrekt modersmålig tekst, er det ret beset ikke nødvendigt at anføre flere varianter for at tilfredsstille behovene hos denne type bruger.

Før ordbogsbrugeren når frem til de ønskede data, må vedkommende undertiden igennem et par indledende faser. For det første kan det af og til være et problem at finde den relevante ordbogsartikel. Hvis brugeren f.eks. søger via en ikke anbefalet ortografisk variant (*Chlor* i stedet for *klor*, *Phosphor* i stedet for *fosfor*), kan han eller hun kun nå frem til de ønskede data, hvis disse varianter selekteres som lemmata med henvisning til artikler, hvor de øvrige data gives. Det samme gælder teoretisk set for ortografiske fejl, men dette komplicerede spørgsmål

vil ikke blive behandlet her. Når brugeren er nået frem til en artikel, kan der dernæst være behov for at få bekræftet, at det rent faktisk drejer sig om den rigtige artikel. Dette kan for det første og mest enkelt ske ved hjælp af ortografi, hvis brugeren i forvejen ved, hvordan det pågældende ord staves. For det andet kan det ske ved hjælp af ordklasse, hvis der findes flere lemmata med samme stavning (*lære* og *løbe* som henholdsvis substantiver og verber), og genus, hvis der f.eks. findes forskellige substantiver med forskellig genus (*en profil* og *et profil*). Og endelig kan brugeren undertiden have behov for at få bekræftet et ords betydning. Det gælder især ved sjældne ord eller i fagsprog, hvor tekstforfatteren kan være i tvivl, om et ord eller en term faktisk har den ønskede betydning. Alt sammen betyder det, at en ordbog til tekstproduktion også må medtage følgende leksikografiske data for at opfylde brugeren sekundære behov:

• ortografiske varianter selekteret som lemmata   • (ortografiske fejl selekteret som lemmata)   • ortografi   • ordklasse   • genus   • betydning

Skema 10: Leksikografiske data til at opfylde de sekundære brugerbehov ved tekstproduktion på modersmålet

4. Leksikografiske data til hjælp ved korrektur af tekster på modersmålet

Den første delfase, som en korrekturlæser gennemgår, er som nævnt ovenfor en receptionsfase af særlig art. Det drejer sig ikke om en almindelig reception med tilegnelse af tekstens indhold. Men ikke desto mindre må korrekturlæseren kunne følge med i teksten for at kunne gennemføre en forsvarlig korrektur. De problemer, der kan opstå i denne fase, kan selvsagt hænge sammen med alvorlige fejl og svagheder i selve sprogets udtryksside og vil derfor blive viderebearbejdet i den efterfølgende vurderingsfase, hvor de også vil blive behandlet her. Men det kan også dreje sig om alvorlige forståelsesproblemer i forbindelse

med vanskelige og fagsproglige tekster, som gør, at korrekturlæseren ikke kan orientere sig i teksten, uden at vedkommende dog af den grund har en formodning om tilstedeværelse af egentlige fejl. Den slags problemer minder om de tilsvarende problemer ved almindelig reception og vil kunne afhjælpes leksikografisk gennem forklaringer af de pågældende ord.

Den næste delfase i korrekturlæsningen er vurderingsfasen. Her kan korrekturlæseren opdage ting, som han eller hun på forhånd ved, er decideret forkerte eller uheldige. Men vedkommende kan også komme i tvivl om en række ting, hvor opslag i en ordbog kan løse det pågældende problem. Det gælder usikkerhed omkring ordvalg, stavning, genus, bøjning, sprogbrug, syntaks, kollokationer, idiomer, ordsprog osv. Det er dog værd at betone, at korrekturlæseren i denne henseende har behov for ekstra data ud over de data, som den oprindelige forfatter havde brug for i produktionsfasen. Hvor sidstnævnte, der alene ønsker at producere en korrekt tekst, f.eks. ikke havde behov for varianter med hensyn til ortografi, genus, bøjning osv., så er situationen en anden for korrekturlæseren, som ikke behøver at reagere på tilladte varianter, med mindre den lokale sprogpolitik kræver restriktioner i denne henseende. Korrekturlæseren er f.eks. nødt til at vide, at datidsformen *bidragede* af *bidrage* er tilladt, mens den tilsvarende *dragede* af *drage* ikke er det. Ved sådanne problemer kan selv garvede sprogfolk komme i tvivl. For at tilfredsstille korrekturlæserens primære behov og hjælpe vedkommende til at undgå unødvendige anmærkninger, bør de nævnte varianter derfor medtages i ordbogsartiklen, så tvivlen kan fjernes.

Den sidste delfase i korrekturlæsningen er anmærknings- eller ændringsfasen. Hvis korrekturlæseren allerede har konsulteret en ordbog i forbindelse med vurderingsfasen, kan vedkommende umiddelbart gå i gang med at foretage de nødvendige anmærkninger. Hvis korrekturlæseren derimod allerede i vurderingsfasen vidste, at noget var forkert eller uheldigt, men ikke kan komme på, hvad alternativet kan være, kan ordbogsopslag endnu engang være løsningen. Som udgangspunkt drejer det sig om de samme problemer som i vurderingsfasen, dog er der i denne fase ikke brug for varianter, da det blot drejer sig om at anføre én løsning. I de tilfælde, hvor korrekturen ud over rent formelle fejl også omfatter stilen i den pågældende tekst, kan korrekturlæseren i denne fase endvidere have behov for synonymmer, antonymer, hyponymer osv., hvis teksten eller dele af den skal om-

skrives i et mere varieret og levende sprog. Som omtalt i foregående kapitel nærmer korrekturlæserens arbejde sig i denne henseende den oprindelige tekstproducent, hvorfor en ordbog til tekstproduktion kan løse vedkommendes problemer i denne delfase.

Alt i alt betyder ovenstående, at ordbøger skal indeholde følgende leksikografiske data for at opfylde korrekturlæserens primære behov:

- ordklasse
- genus
- genusvarianter
- ortografi
- ortografiske varianter
- betydning
- pragmatiske og kulturelle anvisninger
- lokale sprogpoltiske anvisninger
- bøjning
- bøjningsvarianter
- sammensatte former
- syntaktiske egenskaber
- kollokationer
- varianter af kollokationer
- idiomer
- varianter af idiomer
- ordsprog
- varianter af ordsprog
- standardfraser
- (synonymer, antonymer, hyponymer osv.)

Skema 11: Leksikografiske data til at opfylde de primære brugerbehov ved korrektur af tekster på modersmålet

Med hensyn til de sekundære data har korrekturlæseren stort set de samme behov som den oprindelige tekstforfatter. For at kunne yde hjælp til at finde den artikel, hvor de leksikografiske data er placeret, er det nødvendigt, at ordbogen medtager ortografiske varianter som lemmata eller henvisningslemmata. Det kan endvidere være en hjælp, hvis flere komposita (sammensatte former) er selekteret direkte som lem-

mata, da brugerne ellers kan komme i tvivl om, hvor de pågældende former er behandlet. For at brugeren kan få bekræftet, at han eller hun er nået frem til den rigtige ordbogsartikel, er der endelig – ligesom som ved tekstproduktion – behov for data om ortografi, ordklasse og genus, hvorimod betydning i modsætning til tekstproduktion ikke er relevant, da brugerens udgangspunkt er de ord, som er brugt i den konkrete tekst, som vedkommende læser korrektur på. Det giver følgende leksikografiske data til at opfylde de sekundære brugerbehov:

• sammensatte former selekteret som lemmata   • ortografiske varianter selekteret som lemmata   • (ortografiske fejl selekteret som lemmata)   • ortografi   • ordklasse   • genus

Skema 12: Leksikografiske data til at opfylde de sekundære brugerbehov ved korrektur af tekster på modersmålet

5. Leksikografiske data til hjælp ved retning af tekster på modersmålet

De personer, som udfører retning af elevers og studerende opgaver, må i endnu højere grad end korrekturlæsere, hvis job ikke kræver nogen bestemt uddannelse, formodes at beherske deres modersmål uden alt for stor usikkerhed. Den bedrøvelige erfaring er imidlertid, at det i praksis ofte forholder sig stik modsat, idet mange dansklærere f.eks. har store problemer med skriftlig dansk. Ordbøgskonsultation er derfor en oplagt mulighed for at råde bod på dette problem. Men for at det kan ske med succes, må leksikografien først sikre sig, at der rent faktisk findes ordbøger, som er designet til at løse denne opgave.

Som det fremgik af kapitel 3, følger retningen i hovedsagen de samme delfaser som korrekturlæsningen. Underviseren må således formodes at løbe ind i de samme typer problemer som korrekturlæseren. Den lærer, der f.eks. retter diktatopgaver, kan ligesom korrekturlæsere med simple korrekturopgaver nøjes med ordbøger med meget få leksikografiske data. Den underviser, som har mere komplicerede rette-

opgaver, har derimod behov for et helt kompleks af leksikografiske data, som svarer til de data, som den avancerede korrekturlæser behøver. Eneste undtagelse drejer sig om anvisninger om lokal sprogpolitik, idet undervisningen nok følger den generelle sprogpolitik for et sprogområde, men naturligvis ikke kan lade sig binde af lokale sprogpoltiske restriktioner i for eksempel firmaer. Omvendt er behovet for varianter måske endnu større end hos korrekturlæseren, der i sidste ende kan tillade sig at foretage ændringer, hvis vedkommende er i tvivl. En sådan praksis er uacceptabel ved retning, ikke mindst hvis den sker i forbindelse med karaktergivning. Her må undviseren have nem adgang til alle tilladte varianter. Men da der allerede er taget højde for dette i skema 11 og 12 under korrektur, kan man konkludere, at på nær lokale sprogpoltiske anvisninger, har korrekturlæseren og »retteren« behov for de samme leksikografiske data til at løse deres problemer.

6. Foreløbig sammenfatning

Hvis man sammenstiller de leksikografiske data, som er analyseret i de foregående kapitler i forbindelse med produktion, korrektur og retning af tekster på modersmålet, får man følgende to skemaer, der relaterer sig til henholdsvis de primære og sekundære brugerbehov:

tekstproduktion	korrektur	retning
<ul style="list-style-type: none"> • ordklasse • genus • – • ortografi • – • – • pragmatiske og kulturelle anvisninger • lokale sprogpoltiske anvisninger • bøjning • – • sammensatte former • syntaktiske egenskaber • kollokationer • – • idiomer • – • ordsprog • – • standardfraser • synonymer, antonymer, hyponymer osv. 	<ul style="list-style-type: none"> • ordklasse • genus • genusvarianter • ortografi • ortografiske varianter • betydning • pragmatiske og kulturelle anvisninger • lokale sprogpoltiske anvisninger • bøjning • bøjningsvarianter • sammensatte former • syntaktiske egenskaber • kollokationer • varianter af kollokationer • idiomer • varianter af idiomer • ordsprog • varianter af ordsprog • standardfraser • (synonymer, antonymer, hyponymer osv.) 	<ul style="list-style-type: none"> • ordklasse • genus • genusvarianter • ortografi • ortografiske varianter • betydning • pragmatiske og kulturelle anvisninger • – • bøjning • bøjningsvarianter • sammensatte former • syntaktiske egenskaber • kollokationer • varianter af kollokationer • idiomer • varianter af idiomer • ordsprog • varianter af ordsprog • standardfraser • (synonymer, antonymer, hyponymer osv.)

Skema 13: Leksikografiske data til at opfylde de primære brugerbehov ved produktion, korrektur og retning af tekster på modersmålet

tekstproduktion	korrektur	retning
<ul style="list-style-type: none"> • – • ortografiske varianter selekteret som lemmata • (ortografiske fejl selekteret som lemmata) • ortografi • ordklasse • genus • betydning 	<ul style="list-style-type: none"> • sammensatte former selekteret som lemmata • ortografiske varianter selekteret som lemmata • (ortografiske fejl selekteret som lemmata) • ortografi • ordklasse • genus • – 	<ul style="list-style-type: none"> • sammensatte former selekteret som lemmata • ortografiske varianter selekteret som lemmata • (ortografiske fejl selekteret som lemmata) • ortografi • ordklasse • genus • –

Skema 14: Leksikografiske data til at opfylde de sekundære brugerbehov ved produktion, korrektur og retning af tekster på modersmålet

En sammenligning af dataene i de tre kolonner i skema 13 og 14 viser, at der stort set er behov for de samme leksikografiske data til de tre brugersituationer, om end et enkelt af disse data har forskellige funktioner i forskellige situationer. Ved tekstproduktion er data om betydning således kun nødvendige for at tilfredsstille de sekundære brugerbehov, mens de ved korrektur og retning alene er nødvendige for at opfylde de primære behov. Endvidere ser man, at der ved korrektur og retning i højere grad er brug for, at komposita (sammensatte former) er selekteret som lemmata, selv om de også bør behandles under andre lemmata ved tekstproduktion. Forskellen er til at leve med. Ved produktion og korrektur er der desuden behov for lokale sprogpoltiske anvisninger, men da dette kun har relevans for branche- eller firmaordbøger og ikke for de generelle ordbøger, er det en uvæsentlig forskel.

Den virkelig store forskel mellem tekstproduktion på den ene side og korrektur og retning på den anden side er, at der i sidstnævnte tilfælde er behov for, at der under de enkelte lemmata er anført eventuelle varianter i forbindelse med ortografi, genus, bøjning, kollokationer, idiomer og ordsprog. Men hvis ordbogsartiklerne er struktureret på passende vis, kan sådanne varianter snildt medtages i samme ordbog, uden at det nedsetter dens brugbarhed i de forskellige brugersituationer. (Et forslag til en sådan struktur gives af Bergenholtz/Vrang (2004)).

Konklusionen på ovenstående er, at det er fuldt ud muligt og ikke specielt kompliceret at koncipere ordbøger, som på samme tid tilfredsstiller brugerens behov i forhold til produktion, korrektur og retning af tekster på vedkommendes modersmål.

7. Tekstproduktion på et fremmedsprog

Tekstproduktion på et fremmedsprog kan foregå på to forskellige måder, nemlig med eller uden forlæg på modersmålet (Tarp 2004b). Men dette påvirker ikke den overordnede kommunikationsmodel, som omfatter de samme faser som kommunikation på modersmålet, dvs. tekstproduktion, transmission og tekstreception. Såvel korrektur som retning foregår også her i umiddelbar forlængelse af den egentlige tekstproduktion. Korrekturlæsere og undervisere vil derfor principielt støde ind i de samme typer af problemer som ved korrektur og retning på modersmålet, om end man må formode, at de oftere vil komme i tvivl og føle usikkerhed og følgelig vil have behov for hyppigere

ordbogsconsultation. Til forskel fra problemer relateret til modersmålet vil der for at tilfredsstille de sekundære brugerbehov og hjælpe brugerne frem til den rigtige artikel dog være behov for at selekttere sjældne og stærkt uregelmæssige bøjningsformer som henvisningslemmata. Men ellers må en ordbog til korrektur og retning af fremmedsproglige tekster indeholde de samme typer data som en tilsvarende ordbog på modersmålet. Det vil sige, at korrekturlæsere og »rettere« kan få opfyldt deres behov alene ved brug af en monolingval ordbog på fremmedsproget, hvorimod de oprindelige tekstforfattere tillige har brug for en bilingval ordbog fra modersmål til fremmedsprog. Det drejer sig med andre ord udelukkende om at koncipere den monolingvale fremmedsproglige ordbog på en sådan måde, at den kan varetage såvel tekstproduktion som korrektur og retning. Denne opgave skulle være overkommelig.

8. Oversættelse til og fra modersmålet

Kommunikation, hvor der indgår en oversættelse (eller tolkning), omfatter fem hovedfaser, uanset om oversættelsen eller tolkningen foregår i den ene eller anden sprogetning:

- en produktionsfase, hvor tekstproducenten formulerer sit budskab (teksten)
- en intern transmissionsfase, hvor tekstproducenten afsender sin tekst og oversætteren (eller tolken) modtager den
- en oversættelsesfase, hvor oversætteren (eller tolken) oversætter teksten til henholdsvis modersmål eller fremmedsprog
- en ekstern transmissionsfase (den egentlige transmission), hvor den oversatte tekst afsendes og den endelige modtager (recipient) modtager den
- en receptionsfase, hvor modtageren reciperer teksten

Disse faser kan være tidsmæssigt sammenfaldende eller med kun en mindre tidsmæssig forskydning, typisk i forbindelse med tolkning af mundtlige tekster. Er dette tilfældet, kan retning kun finde sted, når den oversatte tekst bevares. Korrektur samt retning i andre tilfælde forudsætter derimod, at de forskellige hovedfaser ligger i direkte forlængelse af hinanden uden overlapninger, og at der efter oversættelsesfasen går en vis tid, før den egentlige transmission indledes. Ligesom ved pro-

duktion kan man argumentere for og imod, at korrekturen skal betragtes en selvstændig fase eller blot en delfase af oversættelsen i bred betydning:

produktion	(oversættelse i bred betydning)					
	oversættelse	korrektur				
original tekst	1. udkast	1. korrektur	2. udkast	→ →	n. korrektur	endelig oversættelse

Skema 15: Korrekturens placering mellem den originale tekst og den endelige oversættelse

Uanset hvilken synsvinkel man vælger, må korrektur ligesom retning nødvendigvis foregå, efter at såvel produktionen af den oprindelige tekst som første udkast af oversættelsen er afsluttet. Men her holder lighederne op, idet det ikke kun er den oversatte tekst, men også overførslen af den oprindelige tekst, som skal underkastes korrektur og retning.

Man opererer normalt med tre hovedfaser i forbindelse med oversættelse, nemlig oversættelsesrelateret reception, overførsel og oversættelsesrelateret produktion. I alle disse faser kan der opstå problemer for oversætteren, og det samme kan der selvsagt for de personer, som enten læser korrektur eller foretager retning. Men Tarp (2004a) har påvist, at det i leksikografisk forstand ikke er ligegyldigt, i hvilke af de tre faser der første gang opstår problemer. Optræder de allerede i receptionsfasen, kan de løses ved hjælp af enten monolingvale ordbøger på kildesproget eller bilingvale ordbøger fra kilde- til målsprog, som tager højde for sådanne problemer. Opstår de derimod i overførselsfasen, kan de alene løses ved konsultation af sidstnævnte ordbogstyper, hvorimod problemer, der først dukker op i produktionsfasen, mest fordelagtigt kan løses med monolingvale ordbøger på målsproget eller til nød med bilingvale ordbøger i den anden sprogretning, dvs. fra målsprog til kildesprog. Dette betyder, at en oversætter som minimum må have adgang til to ordbøger: en bilingval ordbog fra kilde- til målsprog samt en ordbog (mono- eller bilingval) med lemmata på målsproget.

9. Leksikografiske data til hjælp ved oversættelse

Tarp 2004a har detaljeret gjort rede for, hvilke leksikografiske data der er nødvendige for at tilfredsstille en oversætters primære og sekundære behov i de tre faser, dvs. oversættelsesrelateret reception, overførsel og oversættelsesrelateret produktion:

<p>Primære brugerbehov</p> <ul style="list-style-type: none"> • lemmata • betydning <p>Sekundære brugerbehov</p> <ul style="list-style-type: none"> • ortografiske varianter selekteret som lemmata • uregelmæssige bøjningsformer selekteret som lemmata • ortografi • ordklasse • genus
--

Skema 16: Leksikografiske data om kildesproget til at opfylde de primære og sekundære brugerbehov ved oversættelsesrelateret tekstreception

<p><u>Primære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • lemmata • ækvivalenter • betydningsmarkering • pragmatiske og kulturelle anvisninger • lokale sprogpoltiske anvisninger • ækvivalenter til kollokationer • ækvivalenter til idiomer • ækvivalenter til ordsprog <p><u>Sekundære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ortografiske varianter selekteret som lemmata • ortografi af lemmata på kildesproget • ordklasse af lemmata på kildesproget • genus af lemmata på kildesproget • betydning af lemmata på kildesproget
--

Skema 17: Leksikografiske data i en bilingval ordbog med henblik på at opfylde de primære og sekundære brugerbehov ved overførsel af tekst fra kildesprog til målsprog

<p><u>Primære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • lemmata • ordklasse • genus • ortografi • pragmatiske og kulturelle anvisninger • lokale sprogpoltiske anvisninger • bøjning • sammensatte former • syntaktiske egenskaber • kollokationer • idiomer • ordsprog • synonymer, antonymer, hyponymer osv. <p><u>Sekundære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ortografiske varianter selekteret som lemmata • ortografi • ordklasse • genus • betydning
--

Skema 18: Leksikografiske data om målsproget til at opfylde de primære og sekundære brugerbehov ved oversættelsesrelateret tekstproduktion

Som det fremgår, kan dataene i skema 16 og 17 nemt kombineres inden for rammerne af en og samme bilingvale ordbog, idet det alene kræver, at uregelmæssige bøjningsformer selekteres som lemmata. Det er endvidere underforstået, at hvis oversætteren »nøjes« med at bruge en bilingval ordbog til oversættelse og ikke følger op med en ordbog på målsproget, så må denne bilingvale ordbog også inkludere data om ækvi-valenternes bøjning, syntaktiske, pragmatiske og kulturelle egenskaber samt evt. sammensatte former. Men hvis alle disse data skulle medtages i en bilingval ordbog, ville dette belaste artiklernes »højreside« og kræve en kompliceret og dermed ikke særligt brugervenlig struktur. Det vil derfor under alle omstændigheder anbefales at kombinere en bilingval ordbog med en ordbog med lemmata på målsproget, da en sådan ifølge Tarp 2004a også er nødvendig for fuldt ud at tilfredsstille en oversætters behov.

10. Leksikografiske data til hjælp ved korrektur og retning af oversættelser

Korrekturlæsere eller undervisere, som foretager retning, må ligesom oversættere igennem en kompliceret proces af forskellige delfaser, som for deres vedkommende omfatter reception af såvel kilde- som måltekst, vurdering af både overførsel og måltekst samt anmærkninger og ændringer henholdsvis markeringer og forslag:

- reception af særlig art af kildeteksten
- reception af særlig art af målteksten
- vurdering af tekstoverførslen
- vurdering af målteksten
- anmærkninger eller ændringer / markeringer eller forslag

Som det var tilfældet med korrektur og retning af tekster på modersmålet, drejer det sig om en proces af konsekutive faser, der tager udgangspunkt i først det ene så det andet tekstsegment, og som i slutresultatet minder om det, som Nord (1991) kalder en »sløjfe«. Til hver af ovenstående faser svarer forskellige typer problemer, som kan løses ved hjælp af opslag i ordbøger.

Den første og anden delfase, reception af henholdsvis kilde- og måltekst, stemmer helt overens med de receptionsfasen, som blev behandlet i forbindelse med korrektur og retning af tekster på modersmål og fremmedsprog i kapitel 4 og 7. De data, der kan dække de primære brugerbehov, er her data om betydning på henholdsvis kilde- og målsprog, mens de sekundære data er ortografiske varianter, uregelmæssige bøjningsformer og sammensatte former selekteret som lemmata samt ortografi, ordklasse og genus af ordene på de respektive sprog.

<p><u>Primære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • lemmata • betydning <p><u>Sekundære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • sammensatte former selekteret som lemmata • ortografiske varianter selekteret som lemmata • uregelmæssige bøjningsformer selekteret som lemmata • ortografi • ordklasse • genus

Skema 19: Leksikografiske data om kildesproget til at opfylde de primære og sekundære brugerbehov ved reception af kildeteksten i forbindelse med retning og korrektur af oversættelser

<p><u>Primære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • lemmata • betydning <p><u>Sekundære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • sammensatte former selekteret som lemmata • ortografiske varianter selekteret som lemmata • uregelmæssige bøjningsformer selekteret som lemmata • ortografi • ordklasse • genus

Skema 20: Leksikografiske data om målsproget til at opfylde de primære og sekundære brugerbehov ved reception af måltekten i forbindelse med retning og korrektur af oversættelser

Den tredje delfase i korrekturen eller retningen er vurdering af tekstoverførslen, hvor problemerne er noget mere komplicerede. Hvis korrekturlæseren eller underviseren er usikker på, om et ord eller udtryk er rigtigt gengivet på målsproget, kan vedkommende enten søge assistance i en bilingval ordbog fra kilde- til målsprog eller i en ordbog med lemmata på målsproget. Hvis hjælpen søges i førstnævnte ordbogstype, vil behovene være data om målsproglige ækvivalenter af ord, kollokationer, idiomer og ordsprog samt evt. betydningsmarkeringer i tilfælde af del-

vis ækvivalens. Dertil kommer pragmatiske, kulturelle og lokale sprogpoltiske anvisninger. Som udgangspunkt er det de samme behov, som den oprindelige tekstforfatter har, men der er den store forskel, at sidstnævnte udelukkende skal finde én acceptabel oversættelse, hvorimod korrekturlæseren eller underviseren, der måske godt ved, hvordan teksten kunne oversættes, også skal vurdere, om den faktiske oversættelse rent faktisk er acceptabel. Dette kræver ikke alene, at der anføres varianter til de givne ækvivalenter og ækvivalente udtryk, men også, at eksisterende synonyme og synonyme udtryk anføres, hvad der nemt kan føre til en meget belastet artikelstruktur:

Primære brugerbehov

- lemmata
- ækvivalenter
- ortografiske varianter af ækvivalenter
- (synonyme ækvivalenter)
- betydning
- pragmatiske og kulturelle anvisninger
- lokale sprogpoltiske anvisninger
- ækvivalenter til kollokationer
- varianter af kollokationer på målsproget
- (synonyme kollokationer på målsproget)
- ækvivalenter til idiomer
- varianter af idiomer på målsproget
- (synonyme idiomer på målsproget)
- ækvivalenter til ordsprog
- varianter af ordsprog på målsproget
- (synonyme ordsprog på målsproget)

Sekundære brugerbehov

- sammensatte former selekteret som lemmata
- ortografiske varianter selekteret som lemmata
- uregelmæssige bøjningsformer selekteret som lemmata
- ortografi af lemmata på kildesproget
- ordklasse af lemmata på kildesproget
- genus af lemmata på kildesproget

Skema 21: Leksikografiske data i bilingval ordbog med henblik på at opfylde de primære og sekundære brugerbehov ved vurdering af tekstoverførsel i forbindelse med retning og korrektur af oversættelser

Hvis dertil skulle inkluderes data om ækvivalenternes bøjning, syntaktiske, pragmatiske og kulturelle egenskaber samt evt. sammensatte former, ville artiklens »højreside« blive ekstremt overbelastet. Men korrekturlæseren og underviseren kan som nævnt også søge støtte i en ordbog med lemmata på målsproget. Det kan derfor anbefales at anbringe nogle af disse data her sammen med de data, som er sat i parentes i skema 21. I en sådan type ordbog vil der i første omgang være behov for at anføre data om betydning, så brugeren kan verificere, at det oversatte ord eller udtryk gengiver betydningen i udgangsteksten. Men der vil endvidere være behov for, at samtlige mulige synonymer anføres som selvstændige lemmata med forklaringer, samt at varianter og synonyme kollokationer, idiomer og ordsprog behandles under de respektive lemmata og endelige de nævnte data om ækvivalenternes bøjning, syntaktiske, pragmatiske og kulturelle egenskaber samt evt. sammensatte former. Alt i alt vil det kræve følgende data i en ordbog, der tager sit udgangspunkt i målsproget:

<p><u>Primære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • synonymer selekteret som lemmata • lemmata • ordklasse • genus • genusvarianter • ortografi • ortografiske varianter • betydning • pragmatiske og kulturelle anvisninger • lokale sprogpoltiske anvisninger • bøjning • bøjningsvarianter • sammensatte former • syntaktiske egenskaber • kollokationer • varianter af kollokationer • idiomer • varianter af idiomer • ordsprog • varianter af ordsprog • standardfraser <p><u>Sekundære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • sammensatte former selekteret som lemmata • ortografiske varianter selekteret som lemmata • uregelmæssige bøjningsformer selekteret som lemmata • ortografi • ordklasse • genus
--

Skema 22: Leksikografiske data om målsproget med henblik på at opfylde de primære og sekundære brugerbehov ved vurdering af tekstoverførsel i forbindelse med retning og korrektur af oversættelser

Den fjerde delfase er vurdering af målteksen. Denne delfase svarer helt til den vurderingsfase, som blev behandlet i forbindelse med korrektur og retning af tekster på modersmål og fremmedsprog i kapitel 4 og 7. Det giver derfor behov for følgende data, som stort set svarer til dataene i skema 22:

<p><u>Primære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • lemmata • ordklasse • genus • genusvarianter • ortografi • ortografiske varianter • betydning • pragmatiske og kulturelle anvisninger • lokale sprogpoltiske anvisninger • bøjning • bøjningsvarianter • sammensatte former • syntaktiske egenskaber • kollokationer • varianter af kollokationer • idiomer • varianter af idiomer • ordsprog • varianter af ordsprog • standardfraser <p><u>Sekundære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • sammensatte former selekteret som lemmata • ortografiske varianter selekteret som lemmata • uregelmæssige bøjningsformer selekteret som lemmata • ortografi • ordklasse • genus
--

Skema 23: Leksikografiske data om målsproget med henblik på at opfylde de primære og sekundære brugerbehov ved vurdering af måltekst i forbindelse med retning og korrektur af oversættelser

Den femte og sidste delfase er anmærknings- og ændringsfasen i forbindelse med korrektur og markerings- og forslagsfasen i forbindelse med retning. Hvis korrekturlæsere eller undervisere allerede har konsulteret en ordbog i en af de to foregående faser, kan de umiddelbart gå i gang med at foretage de behørigte anmærkninger, markeringer osv. Men hvis de i løbet af de foregående faser fandt ud af, at noget var forkert eller uheldigt, men nu ikke kan komme på, hvad der skal sættes i stedet, kan

konsultation af en ordbog igen være løsningen. Drejer det sig om at finde en ækvivalent eller et ækvivalent udtryk på målsproget, kan svaret gives i en bilingval ordbog af den type, som er skitseret i skema 21 i forbindelse med vurderingen af tekstoverførslen. Dog er der her ikke brug for varianter, og i første omgang heller ikke for synonyme ækvivalenter og udtryk. I virkeligheden nærmer behovene sig på denne måde den oprindelige oversætters, således som de er anført i skema 17. Drejer det sig derimod om at påpege og rette formelle fejl i målteksten eller forbedre teksten stilistisk, kan behovene bedst tilgodeses i en ordbog (mono- eller bilingval) med lemmata på målsproget, hvor der er anført de samme data som i skema 23 tillige med synonymer, antonymer, hyponymer osv., ganske som det var tilfældet ved den tilsvarende fase i forbindelse med korrektur og retning af tekster på modersmålet (skema 11).

11. Sammenfatning af problemerne i forbindelse med oversættelse

I et teoribaseret perspektiv skal ordbøger ikke konciperes efter, hvornår og hvorfor en bruger evt. vil slå op i dem, og hvor og hvordan vedkommende leder efter bestemte oplysninger. Teorien skal tværtimod give svar på, hvor og hvordan problemer, som kan opstå for en given brugertype i en given situation, bedst kan løses leksikografisk. Hvis fremtidige ordbogskoncepter skal være værdige til at blive kaldt teoribaserede, må de derfor udvikles, så de potentielt kan yde den maksimale assistance til den tilsigtede brugergruppe, uanset om dette betyder brud med en eksisterende ordbogskultur og krav om en ny. Koncepter for nye oversættelsesordbøger, som ikke alene kan yde hjælp til egentlig oversættelse, men også til en efterfølgende korrektur og retning, må bygge på ovenstående principper. Ellers kan overvejelserne nemt føre til uhenigtsmæssig ophobning af data inden for rammerne af allerede eksisterende ordbogskoncepter. Og med den deraf affødte formindskelse af brugervenligheden ville man være mere eller mindre lige vidt.

Konkret betyder dette, at dataene til at tilfredsstille en brugers behov i forbindelse med oversættelse i én sprogetning bør placeres i to og kun to ordbøger: en bilingval fra kildesprog til målsprog og en, der tager udgangspunkt i lemmata på målsproget. Hvis konceptet tillige omfatter hjælp til oversættelse i begge sprogetninger, kan man følge anvisnin-

gerne hos Tarp (2004a,) ifølge hvilke sidstnævnte data kan placeres i en bilingval ordbog fra målsprog til kildesprog, som samtidig kan assistere med oversættelse i den anden sprogretning, hvormed man slår to fluer med ét smæk.

Hvis man tager de data, som er angivet i skemaerne 16, 17, 19 og 21, og som vedrører kildesproget og tekstoverførslen, vil de alle kunne samles i en bilingval ordbog fra kildesprog til målsprog med følgende indhold:

<p><u>Primære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • lemmata • betydning • ækvivalenter • ortografiske varianter af ækvivalenter • betydningsmarkering • pragmatiske og kulturelle anvisninger • lokale sprogpoltiske anvisninger • ækvivalenter til kollokationer • varianter af kollokationer på målsproget • ækvivalenter til idiomer • varianter af idiomer på målsproget • ækvivalenter til ordsprog • varianter af ordsprog på målsproget <p><u>Sekundære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • sammensatte former selekteret som lemmata • ortografiske varianter selekteret som lemmata • uregelmæssige bøjningsformer selekteret som lemmata • ortografi af lemmata på kildesproget • ordklasse af lemmata på kildesproget • genus af lemmata på kildesproget
--

Skema 24: Leksikografiske data i bilingval ordbog med henblik på at opfylde de primære og sekundære brugerbehov ved oversættelser samt korrektur og retning af disse

Og hvis man tilsvarende tager de data, som er anført i skemaerne 18, 20, 22 og 23 samt de ekstra data, som er nævnt under femte delfase i forrige kapitel – data, som alle vedrører målsproget – vil alle disse data kunne samles enten i en monolingval ordbog på målsproget eller i en bilingval

ordbog fra målsprog til kildesprog, men i begge tilfælde med følgende data om målsproget som minimum:

<p><u>Primære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • lemmata • synonymer selekteret som lemmata • betydning • ordklasse • genus • genusvarianter • ortografi • ortografiske varianter • betydning • pragmatiske og kulturelle anvisninger • lokale sprogpoltiske anvisninger • bøjning • bøjningsvarianter • sammensatte former • syntaktiske egenskaber • kollokationer • varianter af kollokationer • idiomer • varianter af idiomer • ordsprog • varianter af ordsprog • standardfraser • synonymer, antonymer, hyponymer osv. <p><u>Sekundære brugerbehov</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • sammensatte former selekteret som lemmata • ortografiske varianter selekteret som lemmata • uregelmæssige bøjningsformer selekteret som lemmata • ortografi • ordklasse • genus

Skema 25: Leksikografiske data anført i ordbog med lemmata på målsproget med henblik på at opfylde de primære og sekundære brugerbehov ved oversættelser samt korrektur og retning af disse

Man ser af ovenstående, at de synonymer og synonyme udtryk, som var anført i parentes i skema 21, ikke er foreslået placeret i en bilingval ordbog (skema 24), men i en ordbog med lemmata på målsproget (skema 25), hvad der forenkler artikelstrukturen i ikke uvæsentlig grad. Alt i alt kan man følgelig konstatere, at en bilingval ordbog konciperet til oversættelse blot skal tilføje varianter af kollokationer, idiomer og ordsprog på målsproget for også at kunne yde hjælp til korrektur og retning af oversættelser, hvorimod en ordbog med lemmata på målsproget tilsvarende skal anføre flere synonymer selekteret som lemmata (hvad der ikke belaster artikelstrukturen) samt varianter i forhold til genus, ortografi, bøjning, kollokationer, idiomer og ordsprog på målsproget, hvad der kun i mindre grad belaster artikelstrukturen.

Konklusionen af de tre foregående kapitler er med andre ord, at det også i forbindelse med oversættelse er muligt ved hjælp af mindre ændringer at koncipere ordbøger, som ikke alene yder assistance til selve oversættelsen, men også til den efterfølgende korrektur og retning.

12. Konklusion

Diskussionen i denne artikel har vist, at det er fuldt ud muligt at yde leksikografisk assistance til brugere, der har problemer i forbindelse med korrektur- og retteopgaver. Diskussionen har ligeledes bidraget til at klargøre, hvordan korrektur og retning skal placeres i den leksikografiske funktionslære. For det første har den vist, at disse to brugersituationer ikke kan betragtes som en slags tekstreception, selv om der indgår et element af reception i dem. For det andet har den vist, at retning og korrektur heller ikke over en kam kan anskues som en form for tekstproduktion, idet begge dele ikke alene foregår i forbindelse med tekstproduktion, men også oversættelse, om end der i alle tilfælde også indgår et element af produktion i de to brugersituationer.

Tilbage bliver to muligheder: Enten at betragte korrektur og retning som en del af henholdsvis produktions- og oversættelsesprocessen. Eller også at betragte dem som selvstændige ordbogsrelaterede brugersituationer, der knytter sig til enten tekstproduktion eller oversættelse. I begge tilfælde kan man imidlertid med rette tale om produktionsrelateret henholdsvis oversættelsesrelateret korrektur og retning. Og det vil givetvis være en fordel at slå på denne tromme, hvis man skal forsøge at på-

virke ordbogsforfattere og forlag til også at tage højde for disse to funktioner/delfunktioner i fremtiden.

13. Litteratur

- Bergenholtz, Henning / Tarp, Sven 2002: *Die moderne lexikographische Funktionslehre. Diskussionsbeitrag zu neuen und alten Paradigmen, die Wörterbücher als Gebrauchsgegenstände verstehen*. Lexicographica 18, 2002. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 253-263.
- Bergenholtz, Henning / Tarp, Sven 2003: Two opposing theories: On H.E. Wiegand's recent discovery of lexicographic functions. In *Hermes, Journal of Linguistics* 31. Århus: Handelshøjskolen i Århus, 171-196.
- Bergenholtz, Henning / Tarp, Sven 2004a: The concept of "dictionary usage". In Cai Dollerup (ed.): *Worlds of Words. A tribute to Arne Zettersten*. Nordic Journal of English Studies. Volume 3, 1. 2004, 23-36.
- Bergenholtz, Henning / Tarp, Sven 2004b: Wörterbuchfunktionen. In Irmhild Barz/ Henning Bergenholtz/Jarmo Korhonen (eds): *(Lerner-)Lexikografie: ein- und zweisprachig für Deutsch und Finnisch*. Frankfurt a.M./Bern/New York/Paris: Peter Lang. (I trykken)
- Bergenholtz, Henning / Vrang, Vibeke 2004: Den Danske Ordbog imponerer og skuffer; i: *Hermes, Journal of Linguistics* 33. Århus: Handelshøjskolen i Århus. (I trykken)
- Gouws, Rufus H. / Tarp, Sven 2003: Wie leer wat uit Afrikaanse (aan)leerderwoordeboeke; i: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*. Pretoria: South African Academy.
- Nord, Christiane 1991: *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text analysis*. Amsterdam/Atlanta: Editions Rodopi.
- Tarp, Sven 1998: Leksikografien på egne ben. Fordelingsstrukturer og byggede i et brugerorienteret perspektiv. In *Hermes, Journal of Linguistics* 21. Århus: Handelshøjskolen i Århus, 121-137.
- Tarp, Sven 2003: Les éléments de base de la théorie lexicographique. In James Duplessis Emejulu (ed.): *Éléments de Lexicographie Gabonaise. Tome II*. New York: Jimacs-Hillman Publishers, 7-21.
- Tarp, Sven 2004a: How Can Dictionaries Assist Translators? In Jennifer Eagleton (ed.): *Translation and Bilingual Dictionaries*. Lexicographica. Series Maior, Band 122. Tübingen: Max Niemeyer Verlag 2004, 23-39.
- Tarp, Sven 2004b: Reflections on dictionaries designed to assist the users with text production in a foreign language. In *Lexikos* 14. Stellenbosch: Buro van die WAT. (I trykken.)

